

**Archeologisch bureauonderzoek
Bosrand 5 te Oude Pekela,
gemeente Pekela (GR)**

opdrachtgever
datum
projectleider
projectnummer
status
ISSN-nummer
MUG-publicatie

de heer M. Scholtens
25 januari 2010
de heer B. Bijl
91088709
definitief
1875-5313
2009-68

MUG-projectnummer	91088709
Opdrachtgever	de heer M. Scholtens
MUG-publicatie	2009-68
Bevoegd gezag	gemeente Pekela
Beheer en plaats documentatie	MUG Ingenieursbureau b.v.
Onderzoek meldingsnummer bureauonderzoek	37071
Onderzoek meldingsnummer booronderzoek	n.v.t.
Tekst	de heer drs. B. Bijl
Afbeeldingen	n.v.t.
Redactie	mevrouw M. Akharaz-Douma
Status	definitief
Autorisatie	de heer drs. G. J. de Roller
Uitgegeven door	MUG Ingenieursbureau b.v. Postbus 136 9350 AC Leek
Datum	25 januari 2010
ISSN	1875-5313

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	1
1 Inleiding	2
1.1 Algemeen	2
1.2 Ligging van het onderzoeksgebied	2
1.3 Doel van het onderzoek	3
1.4 Werkwijze	3
2 Resultaten	4
2.1 Huidig grondgebruik en aardwetenschappelijke waarden	4
2.2 Bekende archeologische waarden	5
2.3 Historische situatie	6
2.4 Toekomstige ingreep	9
2.5 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	10
3 Conclusie en aanbeveling	11
3.1 Conclusie	11
3.2 Aanbeveling	11
Literatuurlijst	12

Samenvatting

In verband met het voornemen een huis met schuur te bouwen op het perceel Bosrand 5 te Oude Pekela zullen in de nabije toekomst bodemverstorende ingrepen plaatsvinden. Conform de Wet op de archeologische monumentenzorg is een archeologisch onderzoek noodzakelijk in de vorm van een archeologisch bureauonderzoek. De heer M. Scholtens heeft MUG Ingenieursbureau, afdeling Archeologie, opdracht gegeven dit onderzoek uit te voeren.

Uit het onderzoek blijkt dat de onderzoekslocatie zich bevindt in een voormalig hoogveengebied. Dit hoogveen heeft op de pleistocene ondergrond gelegen. Geconcludeerd kan worden dat er op grond van onder andere divers kaartmateriaal een middelhoge trefkans bestaat op archeologische resten. De mogelijk aanwezige archeologische resten zijn door het aanwezige veendek duizenden jaren beschermd geweest. Doch tijdens de ontginning van het gebied vanaf circa 1600 is dit veenpakket vrijwel geheel afgegraven. Of hierbij de top van het pleistocene dekzandpakket, waarin mogelijk archeologica uit de prehistorie aanwezig zijn, verstoord is, is niet duidelijk. De toekomstige bouwlocatie betreft de huidige paardenbak. Volgens de opdrachtgever is hier de grond tot circa 2 m beneden maaiveld omgewoeld en verstoord. Dit zou betekenen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet meer *in situ* aanwezig zijn.

Om duidelijkheid te krijgen over de aan-/afwezigheid van archeologische resten wordt vervolgonderzoek aanbevolen. Als de plannen en bodemingrepen zich geheel beperken tot de huidige paardenbak, wordt aanbevolen om twee controleboringen te zetten binnen deze paardenbak om de bodemopbouw te bestuderen. Indien buiten de huidige paardenbak bodemverstorende werkzaamheden zullen plaatsvinden of indien men niet kan garanderen dat de werkzaamheden alleen binnen de paardenbak zullen plaatsvinden, moet er een archeologisch vervolgonderzoek uitgevoerd worden in de vorm van een regulier archeologisch booronderzoek, bestaande uit zes edelmanboringen. Hierbij wordt de bodemopbouw in relatie tot de archeologie bestudeerd.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Aanleiding voor het hier beschreven archeologisch bureauonderzoek is het voornemen een nieuwe woning met schuur te bouwen op het perceel Bosrand 5 te Oude Pekela, gemeente Pekela. Omdat deze plannen met bodemverstorende ingrepen gepaard gaan, is een archeologisch vooronderzoek noodzakelijk. Dit is conform de Wet op de archeologische monumentenzorg. De heer M. Scholtens heeft MUG Ingenieursbureau, afdeling Archeologie, opdracht gegeven het bureauonderzoek uit te voeren. De bureaustudie is verricht op 16 september 2009 door de heer B. Bijl.

Tabel 1.1 Overzicht van de objectgegevens

Objectgegevens	
Provincie	Groningen
Gemeente	Pekela
Plaats	Oude Pekela
Toponiem	Bosrand 5
Kaartblad	13A
Coördinaten	263643/568790 NW 263741/568839 NO 263794/568734 ZO 263673/568728 ZW
Grondsoort	zand
Geomorfologie	dekzandrug
Grondwatertrap	VII

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt aan Bosrand 5 te Oude Pekela en is in gebruik als boerderij/woonhuis met schuur en paardenbak en tuin/grasland. De totale oppervlakte is circa 5800 m². Op de onderstaande afbeelding is de onderzoekslocatie met een rood kader weergegeven.

263/568

Afbeelding 1. Topografische kaart
(Bron: Topografische Dienst Nederland)

1.3 Doel van het onderzoek

Het bureauonderzoek heeft als doel inzicht te verkrijgen in de bekende en te verwachten archeologische waarden van het plangebied. Aan de hand van deze informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

1.4 Werkwijze

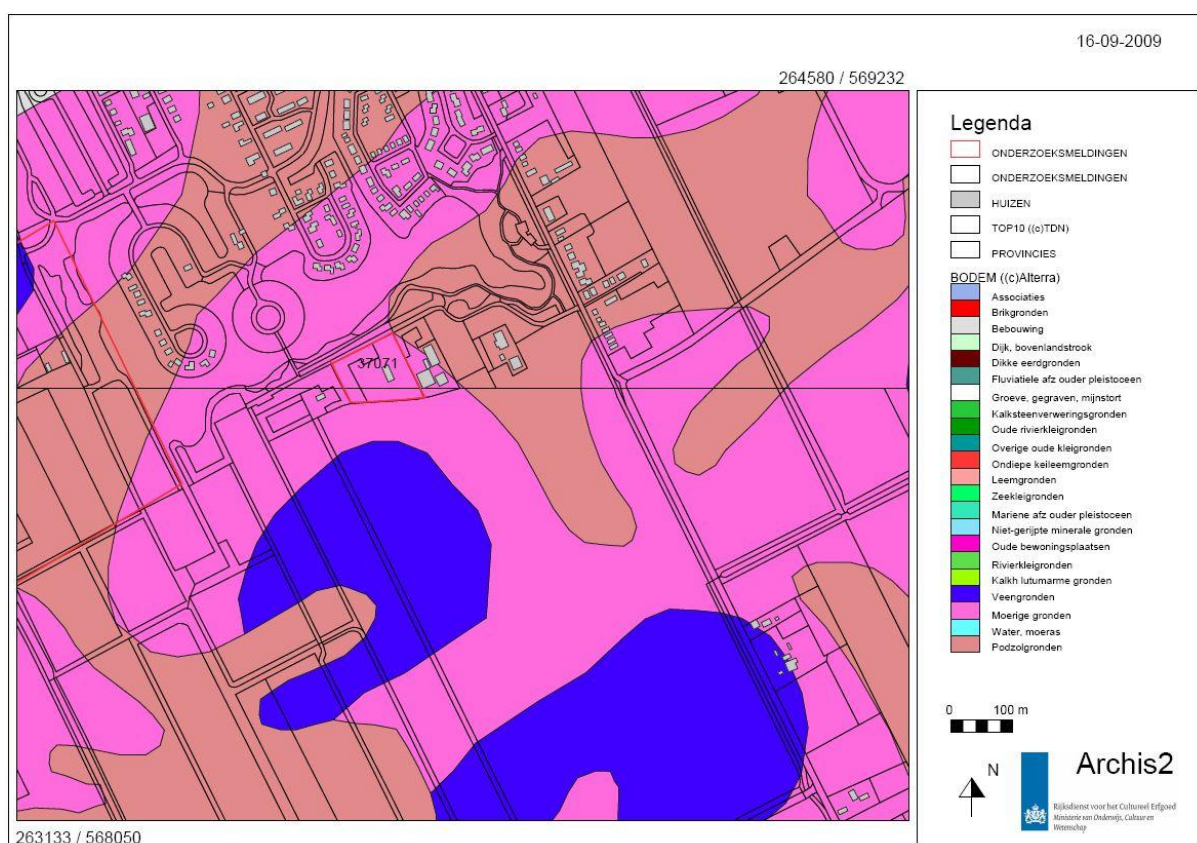
In het bureauonderzoek wordt het huidige grondgebruik beschreven, de historische situatie en mogelijke verstoringen alsmede de bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden. Hiertoe worden onder andere topografische kaarten gebruikt, de plannen en gegevens van de opdrachtgever, luchtfoto's en, indien aanwezig, gegevens van milieukundig onderzoek.

Een beschrijving van de historische situatie is gebaseerd op historisch topografisch kaartmateriaal, zoals kadastrale kaarten en de website van Wat was waar (<http://ngz.watwaswaar.nl>). Voor de bekende bodemkundige en geologische waarden wordt gebruik gemaakt van bodemkaarten en geomorfologische kaarten. De archeologische waarden zijn gebaseerd op de gegevens in Archis (digitale database van de Nederlandse archeologie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, RCE), waar de archeologische monumentenkaart deel van uitmaakt. Daarnaast wordt, indien mogelijk, teruggegrepen op gegevens van al eerder uitgevoerd onderzoek in de directe omgeving. Met behulp van deze gegevens wordt een gespecificeerde verwachting voor het onderzoeksgebied opgesteld.

2 Resultaten

2.1 Huidig grondgebruik en aardwetenschappelijke waarden

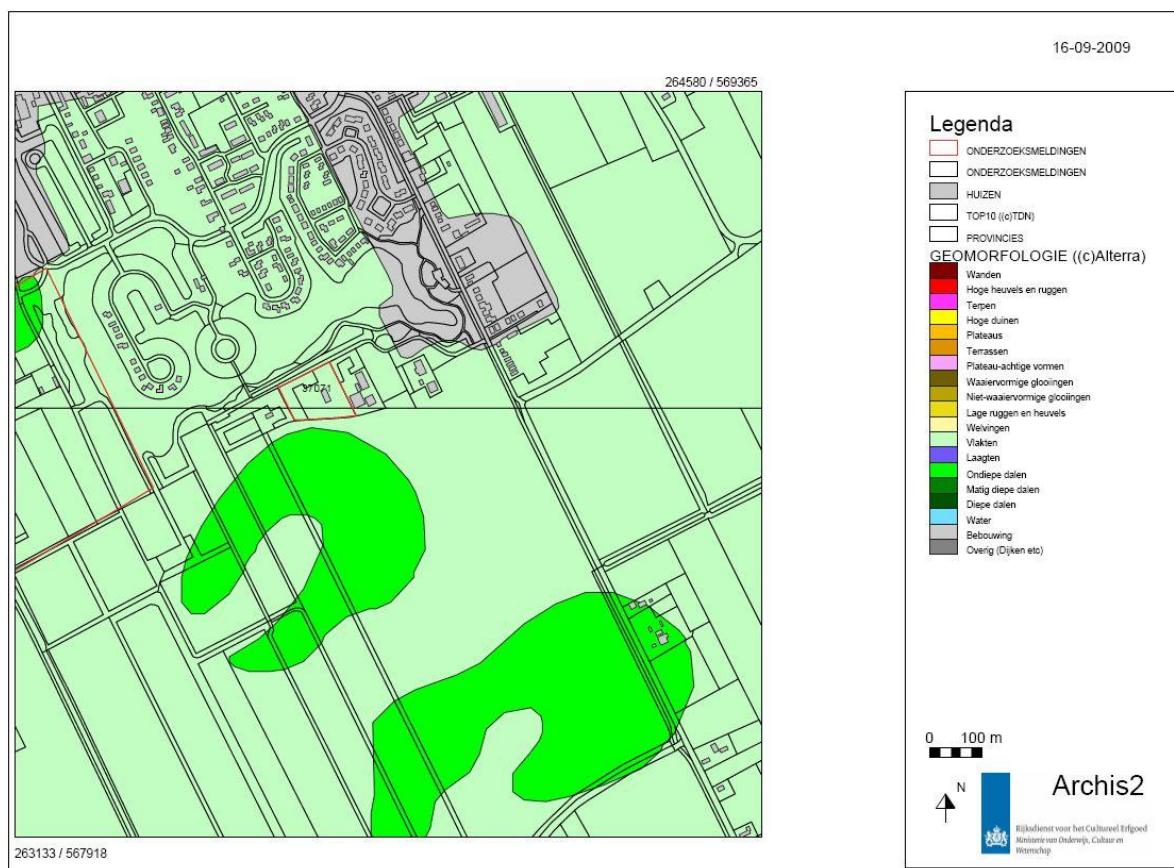
De onderzoekslocatie betreft momenteel een boerderij met schuur en paardenbak. De bodemkaart geeft aan dat het terrein in een zone van moerige podzolgronden ligt met veenkoloniaal dek en een moerige tussenlaag (code iWo-VI), nabij een zone met veldpodzolgronden (code Hn21-VP). Op de bodemkaart van afbeelding 2 is de onderzoekslocatie weergegeven met nummer 37071 en een rood kader. Moerige podzolgronden betreffen podzolgronden in de top van het dekzand en hebben een venige bovengrond. De veldpodzolgronden zijn podzolgronden van de lagere en nattere omgeving.

Afbeelding 2. Bodemkaart

(Bron: Archis 2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

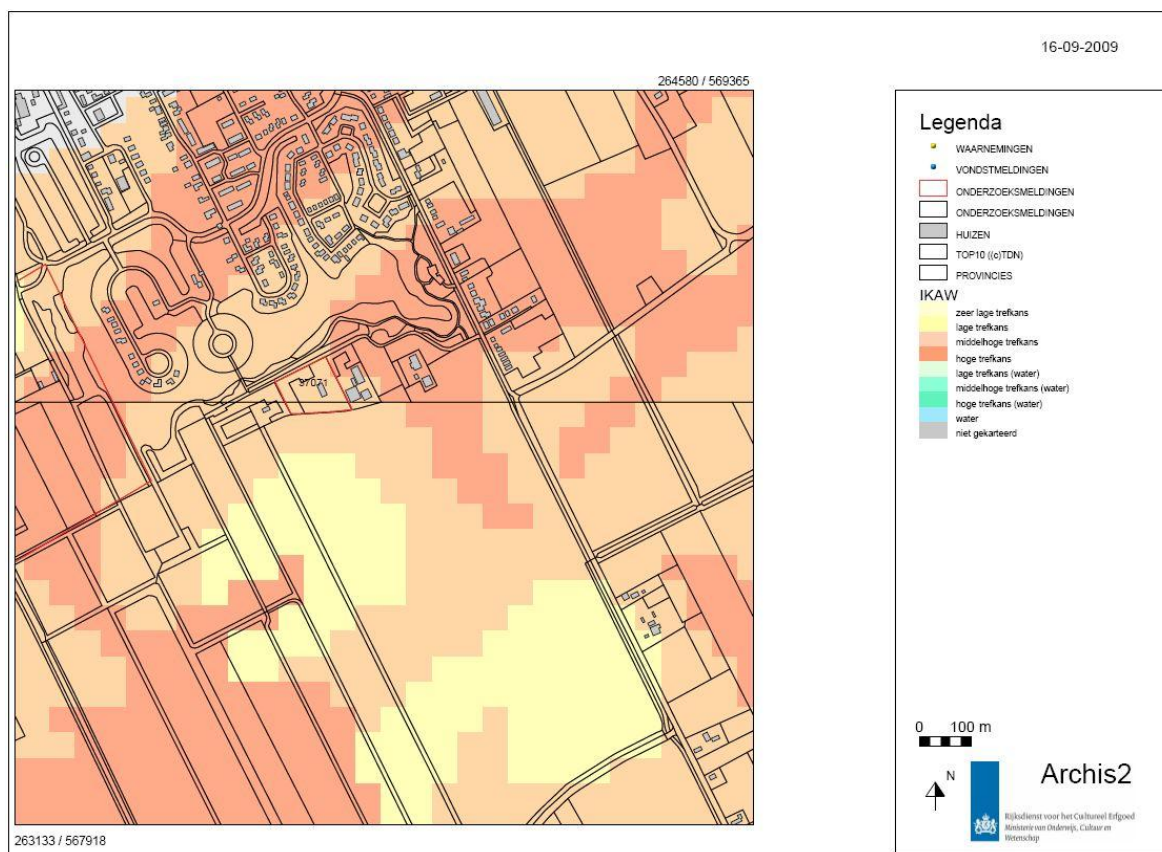
Volgens de geomorfologische kaart ligt het onderzoeksgebied in een veenkoloniale ontginningsvlakte (code 2M44) nabij een dalvormige laagte met veen (code 1R1). Afbeelding 3 geeft de geomorfologische kaart weer, waarbij het onderzoeksgebied met nummer 37071 en een rood kader is weergegeven. Het veengebied dat hier aanwezig was voor de ontginning betrof een hoogveenmoeras.

Afbelding 3. Geomorfologische kaart
(Bron: Archis 2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

2.2 Bekende archeologische waarden

In de directe omgeving van het onderzoeksgebied liggen geen terreinen die op de archeologische monumentenkaart zijn vermeld. Ook zijn er in Archis geen vermeldingen van archeologische vondsten of waarnemingen te vinden. De indicatieve kaart archeologische waarden geeft voor het onderzoeksgebied wel een middelhoge trefkans op archeologische resten aan nabij een zone met een hoge verwachting. Deze waardering is gebaseerd op de aanwezigheid van de moerige podzolgronden. Afbelding 4 geeft de indicatieve kaart met archeologische waarden weer, waarbij het onderzoeksgebied met nummer 37071 en een rood kader is aangegeven.

Afbeelding 4. Indicatieve kaart archeologische waarden
(Bron: Archis 2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

2.3 Historische situatie

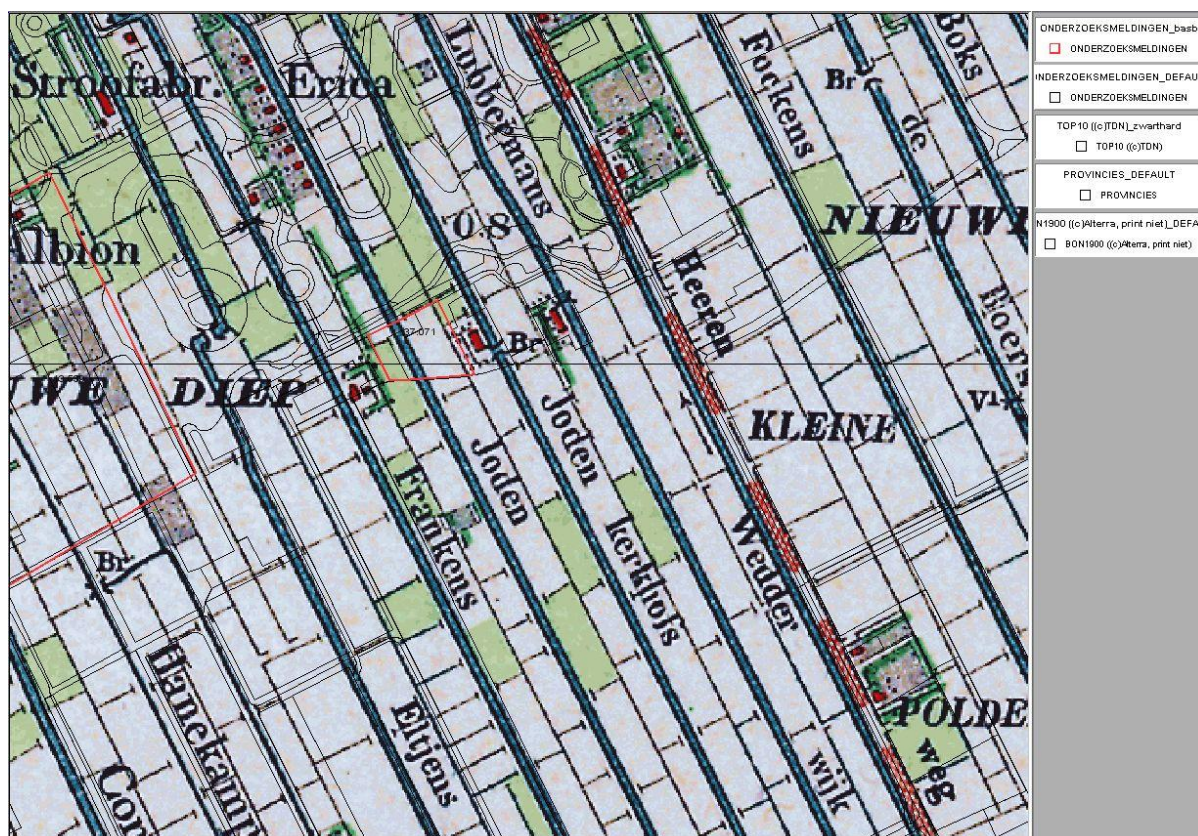
Uit de directe omgeving van de onderzoekslocatie zijn geen waarnemingen en vondstmeldingen bekend. In het grotere gebied waar het huidige Oude Pekela ligt, zijn sporen van menselijke aanwezigheid uit de prehistorie (Mesolithicum, 8800-5300 v.Chr.) aangetroffen. Het betrof zogenaamde jagers-verzamelaars. Deze leefden op de toenmalige (dek)zandgronden. Vanaf circa 7000 jaar geleden begon door stijging van de grondwaterspiegel en later door neerslag gevoede veengroei in het gebied plaats te vinden. Er vormde zich een dik pakket hoogveen op het dekzand. Dit hoogveen had een zeer beperkte mogelijkheid voor bewoning; alleen langs de randen en op de toppen en flanken van het hoger gelegen dekzand kan de mens geleefd hebben. Vanaf circa 1100 werden de venen in Zuidoost Groningen ontgonnen. Hierbij werd het veen ontwaterd, waardoor het ging inklinken. Dit resulteerde in een verlaging van het maaiveld en opnieuw een natte situatie. Water van hoger gelegen venen en gronden in de directe omgeving stroomde naar dit gebied. Hierdoor was bewoning niet mogelijk. Pas vanaf circa 1600 is men het veengebied rond Oude Pekela gaan ontginnen voor turfwinning. Langs de rivier de Pekel A begon men op de locatie van het huidige Oude Pekela met deze ontginning. Hiervoor is men de rivier Pekel A bevaarbaar gaan maken. Tijdens de ontginning is het grootste deel van het veenpakket afgegraven en verwijderd. De turf diende als gewone brandstof, maar uiteraard ook als brandstof voor de vele steenovens in de wijde omgeving om bouwstenen te bakken voor het bouwen van stenen huizen. Oude Pekela werd allereerst Beneden Pekel genoemd.

Op het historische kaartmateriaal (zie afbeeldingen 5, 6 en 7, waarop het onderzoeksgebied in het rood is aangegeven) is te zien dat er tot 1830 geen bebouwing op de onderzoekslocatie is geweest. Wel is duidelijk de ontginningsrichting (min of meer noord-zuid) te zien aan de percelering en het slotenpatroon loodrecht op de rivier de Pekel A. Op de kaart uit 1900 is sprake van bebouwing direct ten oosten van de onderzoekslocatie en loopt er aan de westkant van de locatie een (ontginnings)sloot door het gebied. In 1960 is de locatie nog niet bebouwd, maar is er wel sprake van tuinbouw aan de westzijde. Op de recente

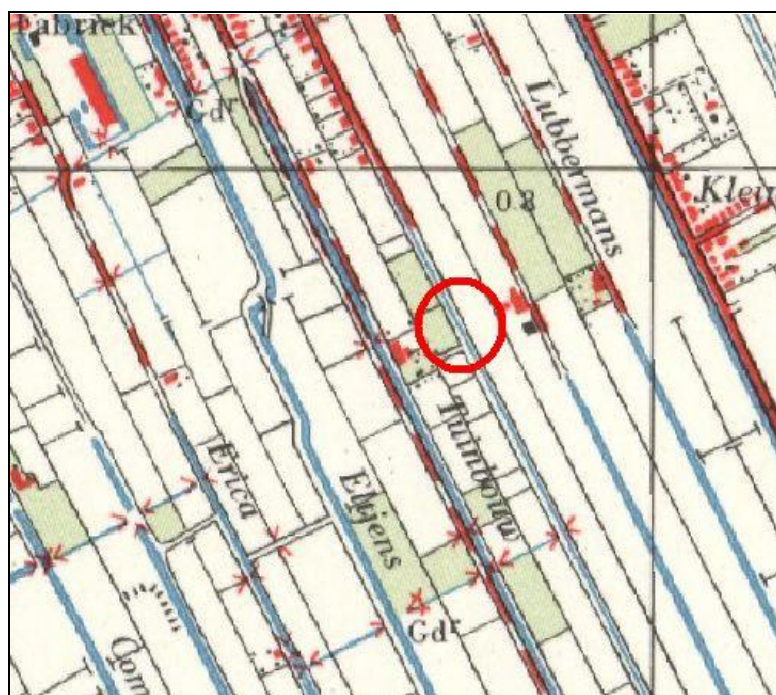
luchtfoto (afbeelding 8) is de huidige bebouwing inclusief de paardenbak te zien. De huidige woning is waarschijnlijk tussen 1982 en 1991 gebouwd.

Afbeelding 5. Kadasterkaart (minuutplan) uit 1811-1830 (de kaart is min of meer noordwest gericht)
(Bron: Archis 2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Afbeelding 6. Bonnekaart uit 1900
(Bron: Archis 2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

Afbeelding 7. Kaart uit 1960
(Bron: <http://ngz.watwaswaar.nl>)

Afbeelding 8. Recente luchtfoto van de onderzoekslocatie
(Bron: Google Earth)

2.4 Toekomstige ingreep

Men heeft het voornemen op de locatie een nieuw huis met schuur te bouwen. Volgens de opdrachtgever zal dit op de locatie van de huidige paardenbak plaatsvinden. Op de onderstaande luchtfoto is de locatie van de paardenbak met een rood kader aangegeven. Bij de aanleg van deze paardenbak is de grond tot ongeveer 2 m beneden maaiveld omgegraven (informatie van de opdrachtgever). Afbeelding 10 laat duidelijk zien dat de bovengrond enigszins verstoord is.

Afbeelding 9. De toekomstige bouwlocatie
(Bron: Google Earth; bewerkt door de opdrachtgever)

Afbeelding 10. De paardenbak in huidige staat
(Bron: foto genomen door de opdrachtgever)

2.5 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Uit het bureauonderzoek blijkt dat het onderzoekerrein is gelegen in een gebied met moerige podzolgronden. Dit houdt in dat de huidige ondergrond bestaat uit dekzand waarop een veenpakket heeft gelegen en waarop mogelijk nog restanten liggen. Geomorfologisch gezien, ligt de onderzoekslocatie in een veenkoloniale ontginningsvlakte.

In het Mesolithicum, voordat er sprake was van veengroei, leefden in deze omgeving zogenaamde jagers-verzamelaars. Sporen van bewoning uit deze tijd kunnen in de top van het dekzandpakket (het toenmalige maaiveld) aanwezig zijn. Door vernatting van het gebied heeft er vanaf circa 7000 jaar geleden veengroei plaats kunnen vinden. Dit veenpakket heeft duizenden jaren als een soort beschermende deken op het pleistocene dekzand gelegen.

Vanaf ongeveer 1600 is men het gebied gaan ontginnen voor turfwinning. Het veenpakket werd grotendeels verwijderd. Of hierbij sprake is geweest van versterking van de top van het onderliggende dekzand is niet zeker.

Indien de top van het dekzandpakket (deels) nog intact is, kunnen sporen van bewoning uit het Mesolithicum 'in situ' aanwezig zijn op de onderzoekslocatie. Sporen van de ontginning zijn niet meer te verwachten.

3 Conclusie en aanbeveling

3.1 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat er op grond van onder andere divers kaartmateriaal een middelhoge trefkans bestaat op archeologische resten. De mogelijk aanwezige archeologische resten zijn door het aanwezige veendek duizenden jaren beschermd geweest. Doch tijdens de ontginning van het gebied vanaf circa 1600 is dit veenpakket vrijwel geheel afgegraven. Of hierbij de top van het pleistocene dekzand waarin mogelijk archeologica uit de prehistorie aanwezig is, verstoord is, is niet duidelijk.

De toekomstige bouwlocatie betreft de huidige paardenbak. Volgens de opdrachtgever is de grond hier tot circa 2 m beneden maaiveld omgewoeld en verstoord. Dit zou betekenen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet meer *in situ* aanwezig zijn.

3.2 Aanbeveling

Indien tijdens de toekomstige bouwwerkzaamheden alleen binnen de huidige paardenbak sprake zal zijn van bodemverstorende werkzaamheden, wordt aanbevolen een vervolgonderzoek uit te voeren dat bestaat uit een tweetal controleboringen in deze paardenbak.

Indien er buiten de huidige paardenbak bodemverstorende werkzaamheden zullen plaatsvinden of indien men niet kan garanderen dat de werkzaamheden alleen binnen de paardenbak zullen plaatsvinden, dient er een archeologisch vervolgonderzoek uitgevoerd te worden in de vorm van een regulier archeologisch booronderzoek. Het betreft een zogenaamd inventariserend booronderzoek dat bestaat uit zes handmatige boringen, waarbij de bodemopbouw in relatie tot de archeologie wordt bestudeerd.

Literatuurlijst

Berendsen, H.J.A. 2005. *Landschappelijk Nederland*. Assen.

Casparie, W.A. en Molema, J. 1993. *Het middeleeuwse veenontginningslandschap bij Scheemda*.
Palaeohistoria 32, 1990.

Koeslag, G.J. 1970. *Bodemkunde*. Wageningen.

<http://ngz.watwaswaar.nl>

Archis2.nl